

Потреби в захисті, виявлені переміщеними українськими дітьми та підлітками

Лорен Мюррей, Джаспер Лінке та Ралука Стоічан¹

Дослідження, проведені з переміщеними українськими дітьми та підлітками, показують, що гуманітарні організації повинні надавати їм можливість висловлювати свої занепокоєння, почуття та думки.

Прагнення дітей і підлітків з числа переміщених осіб ділитися своїми занепокоєннями й обговорювати з дослідниками шляхи їх вирішення свідчить про цінність прямих консультацій як методу оцінки їхніх потреб. Гуманітарна спільнота зобов'язана прислухатися до цих думок і активніше включати

консультації з дітьми до планування та розроблення програм відповідно до Конвенції ООН про права дитини й того, як це викладено в Основному гуманітарному стандарті.

У партнерстві з організацією «Врятуймо дітей» (Save the Children) (SC) у період із грудня 2022 р. до січня 2023 р. центр ІМРАСТ

провів консультації з українськими біженцями 3-поміж дітей та підлітків, а також з їхніми опікунами в Польщі та Румунії, а також телефонне опитування опікунів.² У кожній країні в школах і консультативних центрах проводили консультації з урахуванням вікових особливостей і з поділом за статтю та віком.³

Занепокоєння з приводу безпеки та добробуту

«Я дуже сумую за татом та друзями. Це турбує мене найбільше». (Хлопчик, 12-14 років, Румунія)

Наше дослідження показало, що респонденти загалом почуваються в безпеці в новій обстановці. Проте всі діти, підлітки та опікуни висловлювали низку побоювань щодо своєї безпеки та добробуту, пов'язаних із невизначеністю їхнього становища та ситуацією, що постійно змінюється в Україні. Вони особливо турбувалися про майбутнє, сумували за рідними, друзями та домашніми тваринами. Навіть молодші діти були добре обізнані про ситуацію в Україні та повідомляли, що чули, як члени родини говорили про конфлікт і описували відеоролики, які вони подивилися. Судячи з усього, діти постійно перебувають під впливом ситуації в Україні. Для деяких із них це посилюється спогадами про травматичні події, такі як атака на їхні будинки та їхнє руйнування; інші зазначають, що їх лякають гучні звуки.

«Були випадки, коли поляки обзивали українців, навіть мене». (Дівчина, 15-17 років, Польща)

Діти, особливо підлітки, розповідали, що вони не тільки сумують за своїми друзями з України, але до того ж відчувають самотність і зазнають дискримінації. У Польщі діти різного віку зазначали, що в них мало друзів, а в Румунії це особливо було розповсюджено серед підлітків. Деякі учасники також розповідали про «грубу» поведінку місцевих дітей та дорослих.

У Румунії дискримінація здебільшого відбувається за межами школи (на ігрових майданчиках, на вулиці та в громадському транспорті) — головним чином з боку місцевих дітей; хлопчики також повідомляли,

що зазнавали фізичного насильства. У Польщі учасники повідомляли про словесну агресію та образи як у школі, так і за її межами, які вчиняли як дорослі (включно з учителями), так і діти. Діти в Польщі були стурбовані недобррозичливим ставленням приймаючих громад і словесною дискримінацією, наприклад, ксенофобськими або образливими висловлюваннями про війну. Крім того, учасники опитування в обох країнах зазначили, що однією з найсерйозніших проблем для них було незнання місцевої мови, що ускладнювало самостійне отримання допомоги, переміщення населеним пунктом і виконання доручень.

Хоча респонденти здебільшого зазначили, що почуваються у фізичній безпеці, вони, як і раніше, стикаються зі значними перешкодами на шляху до того, щоб почуватися комфортно і бути прийнятими в новому для них середовищі. В умовах, коли закінчення війни найближчим часом не передбачається, вкрай важливо, щоб гуманітарні організації сприяли зміцненню соціальної згуртованості через розроблення та визначення цільової спрямованості своїх програм. Це можуть бути спільні заходи, міжкультурне навчання та мовні курси для дітей.

Захисні фактори

«Тепер моя думка більш значуща. Батьки радяться зі мною. В Україні такого не було». (Хлопець, 15-17 років, Румунія)

Респонденти в переважній більшості випадків зазначали, що рідні служать для них основним джерелом захисту, і повідомляли, що обговорювали свої занепокоєння з батьками. Більшість підлітків зазначили, що вони обізнані з труднощами, які стоять перед сім'єю, і відчувають, що до них дослухаються та залучають до процесу ухвалення рішень. Однак у сприйнятті самостійності спостерігалися гендерні відмінності. У Польщі хлопчики-підлітки, як правило, говорили, що їх недостатньо залучають до ухвалення рішень у сім'ї, а дівчатка-підлітки часто вважали, що їхня ставка негативно впливає на їхню участь в ухваленні сімейних рішень і самостійність.



Яна, 9 років (ім'я змінено). Українська школа, Варшава. Джерело: Пол Ву / Комітет DEC

Другим основним надійним джерелом допомоги та душевного комфорту були названі друзі. Респонденти змогли налагодити та підтримувати нові дружні стосунки з іншими українськими дітьми та розраховувати на їхню емоційну підтримку. Хоча деякі респонденти розповіли про те, що стикалися з дискримінацією, деякі відзначили приймаючу громаду як важливий захисний фактор, повідомивши, що відчувають гостинність і підтримку з боку місцевих жителів.

Нарешті, діти в обох країнах підкреслили важливість проведення часу на відкритому повітрі. Це свідчить про те, що спільні позакласні заходи на відкритому повітрі для українських дітей і дітей із приймаючої громади можуть сприяти як підвищенню рівня добробуту, так і встановленню стійкіших соціальних зв'язків, які не потребують знання спільної мови.

Необхідно, щоб допомога була спрямована не тільки на дитину, а й на навколишні групи підтримки, зокрема, на осіб, які здійснюють основний догляд за дітьми, а також на людей та організації, які перебувають у щоденному контакті з дітьми. Крім того, хоча забезпечення базових потреб залишається пріоритетним завданням будь-якого механізму надання допомоги, край важливо забезпечити дітям можливість налагоджувати соціальні зв'язки та брати участь у

соціально-психологічних і розважальних заходах.

Нагальні потреби та доступ до послуг

Респонденти в обох країнах наголосили на необхідності розширення позакласних занять та спілкування з однолітками. Основними перешкодами для участі в таких видах діяльності є відсутність фінансових коштів та їхня недоступність. У Польщі діти хотіли мати більше можливостей для занять різними видами спорту, а не тільки футболом. Діти та підлітки також хотіли мати триваліше та краще сплановане дозвілля. У Румунії діти, які відвідують як українські онлайн уроки, так і звичайні заняття в школі, здебільшого скаржилися на брак вільного часу. Діти в Польщі, які навчаються у другу зміну, зазначають, що не можуть з користю провести вільний час у першій половині дня, бо більшість позакласних заходів заплановано на другу половину дня або на вечір.

«Я хочу звернутися до психолога, але боюся розповісти про це мамі». (Дівчинка, 12-14 років, Румунія)

Деякі діти в обох країнах заявили, що їм необхідний ширший доступ до послуг у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (ПЗПС). Деякі підлітки пояснювали, що не знають, як звернутися до фахівця з психічного здоров'я, інші говорили,

що їхні батьки не схвалюють їхнього звернення до цієї служби. На протигагу цьому особи, які здійснюють догляд, набагато меншою мірою приділяли увагу потребам дітей у сфері ПЗПСП, коли їх запитували про основні занепокоєння. Це потенційно вказує на різницю у сприйнятті дітьми-біженцями та їхніми опікунами актуальності психосоціальних потреб та їхнього доступу до послуг у сфері ПЗПСП.

«Нам не вистачає грошей. Ціни різко зросли» (Хлопець, 15-17 років, Румунія)

Респонденти в обох країнах наголошують на необхідності додаткових фінансових ресурсів для своїх родин. Це допомогло б отримати доступ до послуг, особливо до медичного обслуговування (включно зі стоматологічним) та позакласних занять. Діти в Польщі розповіли, що висока вартість, низька якість послуг і тривалий час очікування перешкоджають їхньому доступу до медичних послуг, а члени родин інколи навіть повертаються в Україну для лікування. Дуже важливо, щоб думка дітей і підлітків вивчалася окремо від їхніх опікунів, щоб послуги могли бути пристосовані до їхніх потреб. Не вирішуючи ці проблеми, ми ризикуємо тим, що діти будуть відчувати постійний стрес, який поглиблюється, а сім'ї будуть змушені вдаватися до негативних способів розв'язання проблем, наприклад, повертатися в зону конфлікту, щоб отримати доступ до послуг. Дуже важливо враховувати ці різні перешкоди під час надання фінансової допомоги.

Рекомендації від дітей та підлітків

Найбільш поширеним рішенням, яке діти пропонували для поліпшення доступу до послуг, була фінансова допомога. У Польщі респонденти повідомили, що для отримання медичної допомоги їм необхідні грошові кошти. У Румунії пріоритети респондентів різнилися: вони повідомляли, що їм потрібні гроші на позакласні заняття, на купівлю більш якісних або додаткових харчових продуктів, а також на такі специфічні потреби, як витрати на інтернет і телефон. Деякі підлітки в Румунії зазначали, що шукають роботу з частковою зайнятістю, щоб зробити свій внесок

у дохід родини. Діти також наголосили на необхідності фінансової допомоги для більш вразливих груп населення, як-от літні люди, багатодітні сім'ї, люди з обмеженими можливостями або біженці, які нещодавно прибули.

Щодо позакласних занять, то учасники висловили думку про можливість створення нових об'єктів або курсів для занять, яких немає там, де вони зараз мешкають. Кілька дітей вказали, що хотіли б мати україномовних організаторів. Діти та підлітки в обох країнах відзначали своє бажання відвідувати мовні курси для вивчення мови приймаючої громади та англійської мови. Вони часто пояснювали, що такі заняття були б важливими й для їхніх опікунів, щоб допомогти їм влаштуватися на роботу.

Проблеми, зазначені дітьми та підлітками, можуть бути наслідком відсутності доступних видів діяльності або нестачі інформації про те, що доступно. У рамках усіх заходів із надання допомоги ведеться робота зі складання міжвідомчих довідників, щоб зробити заходи, місця їхнього проведення та вимоги доступними для біженців, однак може знадобитися ширше поширення цієї інформації. Отримані дані, однак, свідчать про напруженість у наданні послуг. Можуть знадобитися додаткові послуги, зокрема, щодо забезпечення мовних можливостей для роботи зі зростаючим населенням.

Висновок

Заходи з надання допомоги Україні характеризуються недостатньою поінформованістю про думки дітей протягом усієї їхньої подорожі. Дослідження засвідчило, що, хоча більшість дітей і підлітків загалом почуваються в безпеці в приймаючій країні, вони часто глибоко переживають невизначеність свого становища та страждають від розлуки, самотності та дискримінації. Учасники консультацій відзначали відсутність психологічної підтримки та обмежений доступ до дозвілля, особливо до занять спортом. Під час свого вимушеного переселення вони насилу реалізують своє право на «відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають віку дитини».

Основні рекомендації для гуманітарних організацій, державних органів і громадських організацій, які надають підтримку українським дітям і підліткам:

- Надавати дітям і підліткам відповідні віку можливості розповісти про свої переживання тим, хто прагне надати їм підтримку.
- Надавати можливості для участі у позакласних заходах.
- Зміцнювати та розширювати служби ПЗПСП з акцентом на роботу з переживаннями з приводу ситуації в Україні та загальною невизначеністю в житті дітей.
- Зменшити фінансові та часові перешкоди, що заважають доступу дітей та підлітків до медичного обслуговування та позакласних занять.
- Забезпечити кращий доступ до мовних курсів і можливості спілкування зі своїми однолітками в приймаючій громаді.
- Надавати відповідну до віку та статі інформацію про проведені заходи та послуги, що надаються, і забезпечувати її поширення в зручній для дітей формі.

Лорен Мюррей

lauren.murray@savethechildren.org

Провідна консультантка з питань захисту дітей у гуманітарній сфері, організація Save the Children

Джаспер Лінке

jasper.linke@impact-initiatives.org

Спеціаліст з оцінювання, IMPACT Initiatives

Ралука Стоічан

raluca.stoican@impact-initiatives.org

Головний спеціаліст з оцінювання, IMPACT Initiatives

1. Research contributors: Killian Foubert, PhD, Álvaro Sardiza, Jessica Durant, Lauren Stephens and Samira Abou Alfa (Співатори дослідження: Кілліан Фуберт, доктор філософії, Альваро Сардіза, Джессіка Дюрант, Лорен Стівенс і Саміра Абу Алфа).
2. Див. брифінг щодо Польщі bit.ly/pol_ukr_refugee_cp_brief_june23 та брифінг щодо Румунії bit.ly/rou_ukr_refugee_cp_brief_june23
3. Центр IMPACT провів 20 розділених за віком консультацій у Румунії (50 дівчаток, 64 хлопчиків) і 26 у Польщі (95 дівчаток, 97 хлопчиків), розділених за статтю та віком (8-11, 12-14 і 15-17 років). Дослідження було схвалено незалежним комітетом з етичної експертизи. Для надання допомоги в разі виявлення серйозних побоювань або незадоволених нагальних потреб було передбачено механізм направлення до відповідних фахівців. Дослідження має низку суттєвих обмежень, головними з яких є: а) учасники були з-поміж тих, хто отримує підтримку від організації Save the Children та партнерських організацій; і б) не було опитано жодної дитини з обмеженими можливостями, і майже всі діти були українського походження.
4. Мінімальні стандарти захисту дітей у гуманітарній діяльності, Альянс СНРА, 2019.
5. Конвенція ООН про права дитини, стаття 31.